

Kedves Czakó,

Megkaptam levelét és a „Tárogató”-ba¹ írt cikkét.

Miután rólam van szó, bajosan mondhatom, hogy jobb lett volna, ha engem választottak volna meg köztársasági elnöknek. A történelmi jogfolytonosság szempontjából talán igaza van, de ha alaposabban szemügyre vesszük a történelmi helyzetet, kedvezőbbnek tartom, hogy a legnehezebb időszakot a koalíción belül a jobboldalnak is végig kell csinálni, sőt a szimbólumot maga a jobboldal jelenti, s így visszavonhatatlanul bele van kompromittálva abba, ami ma Magyarországon végbemegy. A földreformot, a szociális reformokat s mindent, ami fontos, ők is keresztülviszik, s később az ellenforradalmi propaganda ezt nem tolhatja a baloldalra. Ha Károlyi lett volna a vezető és a szimbólum, megint csak a régi mondókájukat hajtogatták volna: „Hát persze, hogy Károlyi megint elárulja, kiárúsítja az országot stb.” És ne feledje el, hogy a bajokon én sem tudtam volna segíteni, az inflációt nem tudtam volna megállítani. Így a baloldali szimbólum továbbra is tiszta maradt. Károlyi „oroszos” lett volna, éppen, mert következetesen orosz-barát voltam mindvégig. Azután azt is megértem, hogy a magyarság nem akart olyan valakit megválasztani, aki olyan sokáig távol volt, noha ez az elhanyagolhatóbb szempont. Azonban akárhogy is történt, meg kell hajolnunk a demokrácia döntése előtt, mert hiszen kétségtelen, hogy egy tiszta választáson megválasztott nemzetgyűlés kisgazdapárti többsége hozta be a kisgazdapárti elnököt.

Magát most már csak arra kérem, hogy álljon be a sorba, és erősítse meg az új magyar köztársaságot, mert éppen a fentiek miatt azt is tudnunk kell, hogy köztársaság és demokrácia magában még nem elég. Erősítés alatt azt értem, hogy át kell hatni a progresszív szellemmel. A progresszív jelzón van a hangsúly, mert hiszen Portugália és Argentína is köztársaságok, mégsem lelkesedünk értük. Ha pedig egy köztársaság csak a nevében az, és nem küzd a reakciós szemlélet ellen, olyan sorsra jut, mint a weimari köztársaság, amelyet a saját maga által szabadjára eresztett erők öltek meg. Nostkétól² egyes volt az út Hindenburgig,³ majd Hitlerig. A weimari köztársaság hagyta a Dolchstoss-legendát⁴ kifejlődni, és ugyanakkor teljes szabadságot adott azoknak, akik terjesztették. A magyar progresszió tehetetlen volt a Dolchstoss-legendával szemben, és huszonhét esztendeig kellett várnom, amíg a sok hazudozásra és rágalomra végre megadhatom a magyar népnek a választ. Akkor azt mondták, hogy amennyiben Apponyi⁵ lett volna Belgrádban, Franchet d'Esperey⁶ nem bánt volna vele úgy, mint velem, de azt bezzeg elfelejtették, hogy Apponyi a nagy szakállával alaposan póruljárt Trianonban, és mégis aláírta a békét.⁷ Most éppen az a fontos, hogy a Dolchstoss-legenda megszületésének gátat vessenek, és ugyanakkor megszabadítsák az országot az esetleges legendaterjesztőtől is.

Maguknak odakinn az a feladatuk, hogy az ottani magyarságot szabadítsák [meg] a Horthy-kultuszról. Az ottani demokratikus világ ebben segítségükre lehet. Valójában könnyebb dolguk van, mint a hazaiaknak, mert ott mégsem fertőzhették meg a magyarokat olyan tudatosan és egyoldalúan, mint Magyarországon. Magyarországon éppen az a baj, hogy csaknem mindenki részt vett a Horthy-rendszer politikájában vagy legalábbis közéletében, és így csaknem minden köztisztviselőnek, közéleti embernek büntudata van. Ezért is nem akartak eleinte nekem propagandát csinálni. Károlyi pusztá felemlése régi bűneikre való emlékeztetést jelentett. Nem veszi észre, hogy legtöbbször csak a nyilasokról beszélnek, s hogy mennyire szeretnének mindent csak Szálasiékra tolni? Pedig a fasizmus nem Szálasisival, hanem Horthyval kezdődik, s az utóbbi nélkül az előb-

bi soha nem került volna felszínre. A szegedi gondolat nemcsak a magyar, de az egész európai fasizmus előfutára volt, amivel kérkedtek is.

Minden keserűsége ellenére nem szabad elfelejtenie, hogy az új magyar rendszer mégiscsak elégtételt szolgáltatott nekem, s rajtam keresztül Októbernek. Így hát abba kell hagynia a duzzogást és minden erővel támogatnia kell az új magyar köztársaságot. Nemcsak hogy eltörölték Horthyék ellenem hozott törvényét, de az érdemeimet is törvénybe iktatták. Ez valamennyi októbristának is szól, s így nem szabad egy keserűséggel takaródzó passzivitásba vagy pláne ellenzéki ségbe menni. Bizonyos vagyok benne, hogy ez Magára nem is vonatkozik.

A magyar hazafiságnak – és Októbernek is – új tartalmat kell adni. Már erről volt egyszer egy vitánk, amelynek során Maga elmondotta, hogy a cigányzene és a hasonló rekvizitumok nem olyan veszedelmesek, s progresszív értelemben is felhasználhatók.⁸ Én ezt kétlem. Nem az árvalányhajban és a pántlikában kell kifejezésre juttatni a hazafiasságot, hanem abban, hogy a magyarság igazi kultúrértékeivel be tudjon illeszkedni az új Európába. A romantikus rekvizitumok túlságosan összenőttek ahhoz a feudalizmussal, hogy egy új rendszer használhassa őket. Oroszországban, Franciaországban, Jugoszláviában a forradalmi tradíció és főképpen a háború alatti ellenállás folytán van egy baloldali patriotizmus, míg Magyarországon az ellenállás teljes hiánya miatt a nacionalizmus még mindig veszedelmes mérég.

Május 5-6-án hazamegyek. Így hát válasza már aligha ér itt. A parlamentben meg fogom köszönni az engem ért megtiszteltetést.

Visszapillantva a múltra azt kell mondanom, hogy hálás lehetek a sorsnak, amiért megadatott nekem, hogy eszméim győzelmét megérjem. Ha a részletekben nem is értek mindenben egyet az új rendszerrel, nagyjában mindaz, amiért harcoltam, megvalósult. Most már csak résen kell lennünk, hogy a földreformot és a szociális reformokat többé vissza ne csinálhassák. A magyarságnak nagy árat kellett és kell fizetnie azért, hogy idáig eljutott. Sokat bűnözött az az ország: először a Kaiser,⁹ másodsor Hitler oldalán. Egy harmadik ilyen bűne a magyar nemzet végét jelentené. Ezt kell megértetni a magyar néppel.

Szeretnék az ősszel Amerikába menni. Mit gondol, jó volna egy kanadai és amerikai turnét csinálni? Használna egy ilyen propagandakörút?

Köszönöm meleg, jóleső sorait, és szívélyes barátsággal üdvözl

PIL 704. f. 130. ó. e. (egykorú másolat). Közli: KMVÍ II. 248–251.

¹ Czako kanadai magyar lapja. Czako március 19-én írt levelével küldte el a cikket, s levelét azzal zárta: „ugyanazon az állásponton vagyok, mint a háború alatt: Magyarországnak a boldogulása mélyen tisztelt Elnök Uram tényleges vezetésétől függ.” (PIL 704. f. 82. ó. e.)

² Gustav Noske német szociáldemokrata, az első világháború alatt háborúpárti politikus. 1918-ban szerepe volt a kieli matrózlázadás leverésében, majd mint kormánybiztos, 1919-ben mint hadügyminiszter vezető szerepet játszott az SZDP és a vezérkar megegyezésében, a kommunista és más baloldali radikális forradalmi megmozdulások letörésében.

³ Paul Hindenburg német altábornagy, az első világháborúban 1916–1918 között a vezérkar főnöke. 1925–1934 között a német „weimari” köztársaság elnöke. Militarista beállítottságának megfelelően mind nyíltabban támogatta a revansista szélsőjobboldalt, ő bízta meg Hitlert kormányalakítással 1933 januárjában, és amíg élt, legalizálta a náci uralmát.

⁴ Dolchstoss – hátra támadás, tördőfés (német).

⁵ Apponyi Albert gróf az ellenzéki Nemzeti Párt, majd a 48-as párt mérsékelt szárnyának vezére volt. 1916-ig szorosan együttműködött Károlyival. Mint az 1906-os Wekerle-kormány kultuszminisztere iskolapolitikájával gyűlöltette tette magát a nemzetiségi politikusok előtt, ennek ellenére őt küldték ki 1920-ban a párizsi béketárgyalásokra mint a magyar béke delegáció vezetőjét. Eredményt nem érhetett el, de a rá jellemző hazafias lojalitással vállalta a hálátlan szerepet, noha királypárti létére tulajdonképpen Horthy politikai ellenfele volt.

⁶ Louis Franchet d'Esperey Franciaország marsallja, 1918 júniusától az antant Keleti Hadseregének (balkáni front) főparancsnoka. Vele kötötte meg Károlyi 1918 novemberében a belgrádi katonai konvenciót, a páduai fey-

verszűnet kiterjesztéseként az immár független Magyarországra. Károlyi arra utal, hogy őt gúnyolták itthon Franchet durva viselkedéséért, noha az bárki mással is érezte volna, hogy legyőzött országot képvisel.

⁷ A gúnyos megjegyzés nem szó szerint értendő: Károlyi és a címzett is tudták, hogy nem Apponyi írta alá a békeszerződést.

⁸ I. *KMVI II.* 72.

⁹ II. Vilmos, aki az I. világháború idején német császár volt.

231. KÁROLYI MIHÁLY JÁSZI OSZKÁRHOZ¹

(London, 1946. április 23.)

Kedves Oszkár,

Hazaindulásom előtt írom ezeket a sorokat. Nehéz, igen nehéz szívvel indulok haza. Nem azért, mert nem választottak meg elnöknek. Hanem mert szörnyen lehangol mind-az, amit otthonról hallok. A hálátlanságért személyes szempontból csak hálás lehetek. Talán jobb volt így. Talán jobb volt a kisgazdákat belekompromittálni mindabba, ami történt, s így engem nem nevezhettek „orosz zsoldosnak” meg miegymásnak, ami már azért is könnyű lett volna, mert hiszen mindvégig oroszbarát voltam. Az inflációt nem tudtam volna megállítani, a nehézségeket nem tudtam volna leküzdeni, viszont a föld-reformot és a szociális reformokat a kisgazdák is megcsinálták, mert meg kellett csinálniuk. Így Október tisztán maradt mint szimbólum, s most, hogy az elégtételt is megkaptuk, esetleg a progresszív irányt könnyebb lesz megerősíteni.

A tervem az, hogy megköszönöm a rehabilitációs törvényt s azután lemondok mandátumomról. Vissza akarok vonulni a politikától, s legfeljebb ha valami külpolitikai megbízatást vállalok. Iróniának hangzik, ha azt mondom, hogy megvalósult az, amiért harcoltam, mert egyrészt ugyan igaz, hogy nagy vonalakban Október győzedelmeskedett másodsor, de minden pesszimizmusom ellenére annyira reméltem, hogy a magyar nép maga harcolja majd ki a győzelmet, s nem megint egy összeomlás lázában éppen csak elfogadja azt, amit kívülről adnak neki. Az opportunizmus ma sokkal nagyobb, mint 1918-ban volt, és a káderek sokkal kisebbek. A fertőzés erősebb volt, mint hittük. Csaknem mindenkit érintett a Horthy-fertőzés. Igazi progresszív irányzat nem alakult ki. Csak egyes vékony rétegek és individuumok érezték át, hogy komoly változásról van szó. A legnagyobb baj az, hogy Magyarország – a nép is – a csontvelőig át van hatva a reakciós életszemlélettől, s az elégtétel, amit kaptam, csak nagyon kevesek érzését tükrözi vissza. Ezért húzódtott minden egy teljes esztendőn át, ezért nem mertek propagandát csinálni az érdekeken. Károlyi még a baloldal számára is a Gessler-kalapot jelentette.² Sem a jobboldal, sem a kommunisták nem akartak sokat Októberről beszélni, mert történelmileg ez mindkettő számára azt jelentette volna, hogy beismerik annak idején elkövetett hibáikat. Pedig nagyjában azon az úton haladtak, mint Október. A helyzet azonban mégis egészen más, mint 1918-ban. Most az orosz csapatok – bármilyen kellemetlen legyen is az otlétük – biztosítják a progresszív köztársaság fennmaradását, nem mint az entente-missziók, amelyek éppen az ellenkezőjét tették. Lehet, hogy Te nem vagy velem egy véleményen, de nekem az az érzésem, hogy az oroszok kivonulása a reakció felülkerekedését jelentené.

A nemzetközi helyzet bizony nagyon rossz, és az egyetlen reményem, hogy az angol és orosz külpolitika is engedni fog, s mégis megtalálják azt a közös bázist, ami nélkül polgárháborúkra s később még ennél is rosszabbra lehetünk elkészülve. Nagy hibákat követtek el, de part et d'autre.³ Az oroszok se sont mis dans le tort,⁴ különösen Visinszky és Gromyko⁵ a nyugati normák szerint elfogadhatatlan módszereik miatt, noha az Azerbeidjan-kérdésben a lényegben az angolszászokat sem lehet igazolni.⁶ Viszont az